

EKSLIBRIS'TE KONU VE ÖZGÜNLÜK

Melike Güher YILMAZ BİLGİLİ¹

ÖZET

Ekslibris, kitabın mülkiyetinin kime ait olduğunu gösteren ve içerisinde ekslibris yazısı ile birlikte ait olduğu kişinin adının yazıldığı bir grafik tasarım ürünüdür. Bir kaynağın sahibini belirtebilir. Ekslibris, tipografik bir hazırlıkla tasarlanabilir. Aynı zamanda bir görsel veya sembolle de ifade edilebilir. Genellikle kendisini tasarlayan kişiye, sanatçıya has ve özeldir. Bu çalışmada ekslibriste konu ve özgünlüğe (orjinalliğe), ekslibris sanatına gönül veren emek veren sanatçılarımızın kimler olduğuna değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekslibris, tipografik, görsel, orijinal, sanatçı

ABSTRACT

Exlibris is a graphic desing product, which shows who the book belongs to with an exlibris writing and the name of the author. Exlibris can be desinged with a typographic preparation. At the same time it can be described by using a symbol or picture. It is generally private to the artist or person who desings it. In this study originality in exlibris is emphasized.

Key words: Exlibris, typographic, symbol, picture, original, artist

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, melikeguheryilmaz@gmail.com

GİRİŞ

Bilgiyi saklama, koruma ve gelecek nesiller aktarma aracı olan kitap, yüzyıllar boyunca kıymetli bir varlıktır. Bilimin, sanatın, teknolojinin ve inancın temellerini barındıran kitap, paha biçilmez bir nesne olma özelliğinden dolayı kralların, kilisenin ve zenginlerin ellerinde bulunmaktaydı. Bu kadar değerli olan kitabın kime ait olduğunu gösteren bir işaretin, etiketin, bir künyenin olması kaçınılmazdı. Bir tür kitabın kime ve hangi kütüphaneye ait olduğunu göstermeye yarayan etiketler tasarlanmıştır. Kitaplar için tasarlanan bu etiketlere ekslibris adı verilmiştir. Ekslibris ;’-nın kitaplığı , -nın kütüphanesinden anlamına gelir ve kitabın sahibi ya da ait olduğu kütüphanenin adı ile birlikte kullanılır.’’(Pektaş, 2013: 13) “ Ekslibrisler kitap sahibini belirtmek, kitabın çalınmasını önlemek gereksinimden doğmuştur. Ekslibris, kitap sahibine ve kitaba ilişkin bir belge olmuştur.

Ekslibris kelimesi aslen Latince olan “Exlibris”, İngilizce olarak “Bookplate” ve ekslibrisin ilk olarak yapıldığı Almanya’da ise , “Bibliothekzeichen” olarak karşımız çıkar.

El yazması kitaplar döneminde ortaya çıkan ekslibris geleneği, matbaanın icadıyla gelişme göstermiştir. Matbaa harfleriyle (tipografi) baskı yapma yöntemi, ekslibris boyutlarının belirgin bir şekilde küçülmesini de sağlamıştır.’’ (Denli, 2006: 125)

Türkiye’nin ekslibrisi tanınması, yurt dışına giden kişiler ya da batıdan alınmış kitaplar aracılığı ile olmuştur. Batıda yapılan müzayedelerden alınan Türkiye ile ilgili bazı kitaplarda ekslibrislere rastlanmaktadır. Türkiye’de adına gerçek anlamda ilk ekslibris yaptırılan , o dönemin yabancı uyruklu kitapseverleri olduğu söylenebilir.(Pektaş, 2014)

Ekslibris üzerine araştırmaları ve bu bağlamda uygulamaları da olan akademisyen/görsel iletişim tasarımcısı Banu İnanç Uyan Dur’a göre; “Ekslibris bir kişi veya kuruma yönelik yapılmakla birlikte... kitabın mülkiyet işareti olarak kitap sahibini tanıtan bir sanat yapıtıdır. Bu nedenle kimin adına yapılıyorsa onun özelliklerini yansıtacak bir çalışma ortaya koyulmaya çalışılmaktadır.’’ (İnanç Uyan Dur, 2016, s.123)

Önceleri bir gereksinimden kaynaklanan ve grafik çoğaltma teknikleri ile yapılan ekslibris, daha çok teknik, tarihsel gelişim, sanat ve iletişim (Yaban, 2012; Pektaş, 2003; Demir , 2008) yönleri ile değerli araştırmalara konu olmuştur.

KONU ve ÖZGÜNLÜK

“Sanat ve tasarımcılar bir sanat eseri tasarlarlarken, hayalinde ürettiği imajın, yöresel, ulusal ve evrensel estetik potasında harmanlayarak özgür ve özgün ifadelerini

gerçekleştirirler. Özgürlük ve özgünlük, temelde sanatçıların; deneme yaparken yanılma haklarını da kullanarak, kendi bireysel teknik ve yöntemlerini geliştirme disiplindir.(Atan, 2014).

Bir sanat ve tasarım nesnesi olan ekslibriste konu ve özgünlük bakımından irdelenmesi gerekir.” “Ekslibristin baskı teknikleri esas alınarak çoğaltılmasını ve kişiye özgü yönüyle işlevsel olması, kendisini bir taraftan grafik disiplin olarak kabul ettirirken; diğer taraftan estetik bir değer barındırdığı için bir sanat nesnesi olarak algılanmasını anlamlı kılmaktadır. (Tomak ve Güney, 2014: 32)

Kırışoğlu “Ekslibriste sanat boyutuyla bakıldığında, konularının çeşitli nesnelere (bitki, hayvan, insan figürler ya da nesnel objeler), yaratıcısının düşünce ve duygularını, sipariş verenin kişiliğini ve elbette mesleğini, onun biyografisini, ayrıca sanatçının sipariş veren hakkındaki duygu ve düşüncelerini yansıttığı belirtmektedir. (Kırışoğlu, 2014: 19-20) Ekslibrist, yaşayan kişileri temsil etmesi nedeniyle, o şahsiyetin yaşadığı belirli bir tarihi, coğrafyayı ve kültürü de sembolize eder. Her öykü kurgusu üretildiği süreç içerisinde, kendi sosyokültürel, sosyo-politik estetik ve kendi tarihsel bağlamının bir bileşkesini verir. Bu bakımdan hikayeleştirme aynı zamanda tarihsel ve kültürel bir belge niteliği gösterir. Ekslibrist çalışmalarında bu özellik çok belirgindir. Öyle ki, ekslibrist, temsil ettiği kişi ya da kurumun tarihsel bir iz düşümü de içerir.(Alp; 2014: 38)

Özgün çalışmaların geliştirilmesi sanatçılar için çok zor bir çaba gerektirir. Özgün çalışmalar birden fazla kaynaktan beslenerek elde edilir.

Sanat ve tasarımcı özgünlüğü yakalayabilmek için felsefi derinliğe yerel ve ulusal kültürel değerlerin bilgisine bununla birlikte, yaşamış olduğu ortamda gelişen olayların farkındalığına sahip olmalıdır.

Ekslibrist Sanatına yönelik pek çok akademik ve sanatsal etkinlikler düzenlenerek, İstanbul Ekslibrist Derneği, Ekslibrist Müzesi ve ulusal ve uluslararası yarışmalarda özgün çalışmaları ile başarı kazanan sanatçılarımız bu çabaların boşa gitmediğini göstermektedirler.

Ekslibrist Sanatına gönül veren bu sanatı benimseyen ve özgün çalışmalarıyla bizlere yol gösteren başta Hasip Pektaş olmak üzere diğer sanatçılarımız,

Gülen Akalan, Tülin Aktar, Mine Arasan, Nurgül Arıkan, Hakan Arslan, İsmail Aslan, Mehmet Aslan, H. Müjde Ayan, Mehmet Aydoğdu, Erdal Aygenç, Durmuş Murat Bahar, Lütfiye A. Bahar, Tezcan Bahar, Hatice Bengisu, Nurhayat Berker, İrem Çamlıca, Elif Varol

Ergen, Hakan Erkam, Erdoğan Ergün, Ayşen Erte, Murat Ertürk, Şükrü Ertürk, İlknur Dedeoğlu, Hakan Demir, Hüseyin Demir, Salih Denli, Ali Doğan, Mine Saraç Doğan, Esra Kızır Gökçen, Yunus Güneş, Mürşide İçmeli, İsmail İlhan, Berran Kancal, Ahmet Aydın Kaptan, Serpil Güvendi Kaptan, Devabil Kara, Erkin Keskin, Yusuf Keş, Hasan Kıran, Emin Koç, Gülbin Koçak, Musa Köksal, Mustafa Okan, Gökhan Okur, Erol N. Olcay, Hatice Öz, Fatih Özdemir, Hasan Pekmezci, Sevgi Can Pekmezci, Özden Pektaş Turgut, Zülfikar Sayın, Emre Şengün, Nazan Tekbaş Tanyu, Sema Ilgaz Temel, Gözde Eda Tekcan, Süleyman Saim Tekcan, Handan Tepe, Ali Tomak, Ercan Tuna, Serdar Tuna, Arif Ziya Tunç, Ozan Uyanık ve Fedai Yılmaz'dır (Pektaş, 2014).

SONUÇ

1960 yılında yapılan bir araştırmada ekslibrisler konularına göre sınıflandırıldığında %30'unun erotik , %20' sinin hanedan arması , %15'nin manzara , %15'nin hayvan ve bitki , %10' nun da farklı konuları içerdiği tespit edilmiştir. (Pektaş, 2003) .

Bütün tasarımcılar gibi ekslibris tasarımcıları da özgün ve estetik değerlere sahip eserler üretmek isterler. Sanatçının kendi üslubu, kendi dili olmalıdır. Yapıldığı dönemin kültürel, sosyal ve siyasal durumu, mimari özelliklerini, olay ve olgularını bir nebze olsa diri tutar. Ekslibris yapabilmeyen ilk şartı özgün bir fikir olması gerekir. Türkiye'de ekslibris sanatını ilerletmenin en iyi yolu, konu ve özgünlüğü olan estetik nitelikli çalışmalar üretmektir.

KAYNAKÇA

Alp, Ö. (2014) “Sembolik Temsil ve Hikayeleştirme Olarak Ekslibris Okuması”. EXLIBRIST Sayı 2 - Aralık 2014, İstanbul.

Atan, A. (2014). “Estetik ve Sanat” Erişim: <http://ahmetatan.com/?p=72> Erişim tarihi: 13.8.2014.

Denli, S. (2006). Exlibriste Tipografi ve Kaligrafi. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, cilt:1 sayı:9, Erzurum.

Demir, H. (2008). Tutkuyla Yaşatılmaya Çalışılan Sanat Alanı Ekslibris. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, 14, 53-57.

Dur, B.İ.U. (2016). “Metafor ve Ekslibris” Uluslararası Ekslibris Dergisi Cilt 3 Bölüm 5.

Kırıçoğlu, O. T: (2014). “Ekslibrisin Üç Yönü”. EX-LIBRIST Uluslararası Ekslibris Dergisi Sayı 1, Haziran 2014, İstanbul.

Özlem Alp K.(2014) Sembolik Temsil ve Hikayeleştirme Olarak Ekslibris Okuması

Öztürk, M.S. ,Kınık M. (2017) “Uluslararası Baskı Resim Yarışmalarına Türkiye'den Katılım” Ulakbilge, 2017. Cilt 5 Sayı 18.

- Pektaş H. (2003). Exlibris. Ankara: AED Yayınları.
- Pektaş H. (2013). Exlibris ve tipografi. Exlibris bülteni, Kasım 2013, Sayı: 4 Ankara.
- Pektaş H. (2013). AED Ankara Exlibris Derneği yayınları. Kasım 2013, Ankara.
- Pektaş H. (2014). Exlibrist Uluslararası Eklibris Dergisi Cilt 1 Bölüm 1. Mayıs 2014.
- Sayın Z. (2017). “Sanatçı Göstergesi Olarak Ekslibris” Uluslararası Ekslibris Dergisi Cilt 4. Bölüm 7.
- Tomak A., Güney E. (2014). “Kültürel Bir Değer Olarak Hediye Geleneği ve Ekslibris”. EX-LIBRIST Uluslararası Ekslibris Dergisi, Sayı 2 - Aralık 2014, İstanbul.
- Yaban, N. T. (2012). Sanat ve Görsel İletişimin Buluşma Noktası Ekslibris. Batman University Journal of Life Sciences, 1(1).